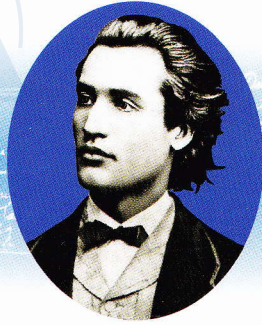

LIBRIS

MIHAI EMINESCU

DICTIONAR

ENCICLOPEDIC

Cuprins

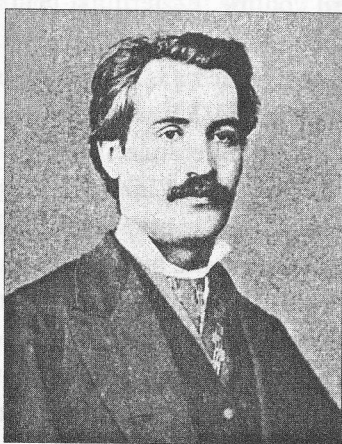
Cuvânt-înainte	5
Argument	7
Tabel cronologic	11
CAPITOLUL I	19
Portret-sinteză	19
Biografia	49
Arborele genealogic	54
Strămoșii poetului	58
Personalitatea	65
Anturaje	68
Mitul Eminescu	72
Concepția despre lume	76
Moartea civilă	78
CAPITOLUL II	80
Integrări tipologice și categoriale	80
Clasicismul	82
Romantismul	85
Barocul	88
Simbolismul	90
Clasicitate și modernitate	93
CAPITOLUL III	96
Cultura lui Eminescu	96
Personalități istorice, figuri culturale, autori citați sau traduși, eroi literari	99
Mitul și mitologia	129
Personaje mitologice	131
Păsări, plante, copaci și animale mitice	139
Filosofia	142
Filosofia indiană	145
Istoria	146
Sociologia	149
Economia politică	150
Religia	153
Pedagogia	156
Limbi	158
Gramatica sanscrită	160
Expresii celebre	161
Proverbe românești	169
Proverbe din manuscrisele lui Eminescu	170
Proverbe, asemănări, locuțiuni diverse, zicale, cimilituri	175
CAPITOLUL IV	180
Eminescianismul	180
Limba	184
Stilul eminescian	186
Limbajul po(i)etic eminescian	190
Dicționarul de rime	194
CAPITOLUL V	196
Opera lui Mihai Eminescu	196
Poezia	196
Note	202
Variante. Exerciții & moloz	250
Exerciții	256
Texte aferente și variante, fragmente, exerciții, încercări timpurii	263

Proza	272
Note	275
Dramaturgia	284
Note	287
Poezia populară	292
Traduceri	295
Poezii traduse	296
Traduceri de proză literară	299
Teatrul tradus	301
Traduceri filozofice, istorice și științifice	302
Publicistica	308
Subiecte abordate în publicistică	308
Colaborări la ziare și reviste	311
Caietele Eminescu	313
Note de curs. Note de lectură. Excerpte	314
Transcrieri	315
Corespondența	322
CAPITOLUL VI	329
Odiseea receptării	329
Receptarea universală	352
În viziunea marilor scriitori români	356
Omagii lirice	362
Antieminescianismul. Detractorii	368
CAPITOLUL VII	374
Eminescologia	374
Eminescologi. Eseși. Traducători	376
CAPITOLUL VIII	408
Eminescu, erou literar	408
Prezența în istorii literare, dicționare și enciclopedii	409
Eminescu și muzica	417
Eminescu în artele vizuale	419
În viziunea marilor pictori ai lumii	420
Eminesciana cinematografică	422
Eminescu în filatelie	423
Eminescu în medalistică	424
CAPITOLUL IX	426
Ediții importante ale operei	426
Ediții în limbi străine	427
Ediții multilingve	432
Rezumat în româna	433
Rezumat în germană	444
Rezumat în engleză	456
Rezumat în franceză	467
Rezumat în italiană	479
Rezumat în spaniolă	491
Rezumat în rusă	503
Bibliografie	516
Indice de opere eminesciene	530
Indice de opere de autori români și străini și de traduceri	541
Indice de nume	545
Anexă	576
Pe urmele lui Eminescu cu Vasile Șoimaru	577

Portret-sinteză

EMINESCU, Mihai (15.I.1850, Boțoșani – 15. VI.1889, București), poet, prozator, dramaturg și gazetar. Este al șaptelea copil al Ralucai (fiica stolnicului Vasile Iurașcu și a Paraschivei Donțu, originari din Hotin) și al căminarului Gheorghe

1878

Eminovici. Eminovicii provin pe linie paternă din Transilvania. Bunicii poetului, Vasile (1780-1844) și Ioana (1782-1844), se stabilesc în localitatea Călinești, lângă Suceava. Gheorghe Eminovici, tatăl, făcuse studii la Suceava și lucrează ca adminis-

trator de moșii în Moldova. Era un om relativ instruit, știa puțin franțuzește, scria curgător nemțește (spun cei ce au consultat documentele familiei), vorbea rutenește, rusește, leșește și chiar idiș; în fine, în biblioteca lui se aflau, în traducere, *Istoria cavalerului Des Grieux* de Abatele Prevost, *Alzira sau Americanii* de Voltaire, drama *Antoni* de Dumas, *Moartea lui Socrate* de Lamartine, *Mizantropul* de Molière, scrieri de Marmontel și George Sand. În 1841 este înălțat prin decret domnesc la rangul de căminar de domnitorul Mihail Sturduza, ca răsplată pentru slujbele pe care le săvârșise „sub vremelniceasca cărmuire”. Decretul îi dă dreptul de a se iscăli și de a fi cunoscut de obște cu rangul de căminar. Căminarul și Raluca (Ralu, Rarița) Iurașcu au avut unsprezece copii: Șerban (1841-1874), Nicolae (1843-1884), Iorgu (1844-1873), Ruxandra (1845, moartă de timpuriu), Ilie (1846-1862), Maria (1848, moartă la șapte ani), Mihail (1850), Aglaia (1852-1906), Henrieta (sau Harieta, 1854-1889), Matei (1856-1929), Vasile (despre care se știe doar că a murit la un an și jumă-

tate). Mulți dintre cei care au supraviețuit mor tineri de ftizie sau se sinucid. Șerban, medic, se stinge la Berlin, la treizeci și trei de ani. Nicolae studiază dreptul la Sibiu, se stabilește apoi la Timișoara; bolnav, se sinucide la Ipotești când nu împlinise patruzeci de ani. Iorgu alege cariera militară, face studii strălucite la Academia Militară din Berlin; un tânăr cu o fire închisă; moare la douăzeci și nouă de ani. Ilie urmează medicina ca și fratele cel mare, se îmbolnăvește de tifos și moare foarte tânăr. Aglae are o viață mai lungă, depășind cincizeci de ani. Henrieta are o infirmitate gravă și moare uitată de toată lumea. Matei, al zecelea născut, face studii la Institutul Politehnic din Praga și ajunge căpitan în armata română; prin 1923 trăia la Turnu Severin ca ofițer pensionar.

Gheorghe Eminovici, om aprig, iute la mânie, încearcă să-și dea băieții la școală, însă ei nu arată multă silință pentru carte. Rămân repetenți, fug de la școală (ca Mihai, viitorul poet), iar tatăl este silit să umble după ei și să-i ducă din nou la școală. Dorința lui este să-i chivernisească. Nu prea reușește. Intervine și fatalitatea, care lovește fără milă această numeroasă familie. Au fost multe speculații despre originea poetului (rutean, turc, armean, rus etc.). **E.** le va spulbera mai târziu, zicând că „tot ce pomenește despre originea mea sunt pure minciuni iscodite din fantezia bolnăvicioasă”. Își petrece copilăria la Botoșani („târgul glodos”) și Ipotești, unde Gheorghe Eminovici își cumpărase în 1848 o sfoară de moșie. Un prim portret al viitorului poet se află în cererea întocmită de tatăl său în 1857 către postelnicul de Iași, pentru a obține pașaportul de trecere în Bucovina (aflată sub austrieci): „Totodată, rog

să se înscrie în pașaport pe al cincilea fiu al meu, Mihail, care este în vârstă de 7 ani. Statul crescătoriu, părul negru, ochii negri, nasul potrivit, fața smolită, având și acesta a urma studiile”. **E.** este înscris în clasa a III-a la National Hauptschule (școala primară ortodoxă orientală) din Cernăuți; la sfârșitul anului se clasifică al 15-lea din 72 de elevi, iar în clasa a IV-a ajunge pe locul 5 din 83 de elevi. Nu se știe unde a urmat primele două clase primare, probabil la un pension particular din Botoșani sau Cernăuți. La National Hauptschule are ca învățător pe Ioan Litviniuc, autor de manuale școlare. Continuă studiile la Ober Gymnasium, liceul german din Cernăuți, unde învață și frații săi Șerban și Nicolae. În 1860 se înscrie în prima clasă de liceu. Aici, printre profesori, se află Aron Pumnul, autorul unui faimos *Lepturariu rumânesc...*, tipărit la Viena între 1862 și 1865, în patru volume. **E.** termină prima clasă cu note bune. În clasa a II-a are ca profesor de română pe I. G. Sbiera, suplinitorul lui Aron Pumnul. Rămâne repetent, întrucât nu obține note de trecere la matematică și latină. În jurul inerției școlare a lui **E.** s-a creat o adevărată legendă, în parte susținută de fapte reale. Este sigur că el fuge în mai multe rânduri de la Cernăuți și că Gheorghe Eminovici este furios că trebuie să-și lase treburile gospodărești de la Ipotești pentru a-l duce „pe tâlharul ista la școală”. „Tâlharul” evadează din nou, și tatăl trimite oameni călări să-l prindă. Școlarul recalcitrant se apără de mânia părintească susținând că „eu sunt învățat și fără Cernăuți”. Argument care nu convinge pe proprietarul Ipoteștilor. În septembrie 1862 **E.** nu are încotro și se înscrie din nou în clasa a II-a, iar în aprilie 1863

se retrage ca „privatist” (elev particular). Solicită, în februarie 1864, bursă de la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice pentru a-și continua studiile; nu o primește. În toamna aceluiași an este angajat de Consiliul Permanent al județului Botoșani ca „scrietor al cancelariei”, de unde demisionează în martie 1865, cu motivația că dorește să urmeze „studiile colegiale din Gimnaziul Plenariu din Bucovina”.

E. debutează în ianuarie 1866 cu versuri dedicate lui Aron Pumnul, publicate în broșura *Lăcrimioarele învățăceilor gimnăziaști din Cernăuți la mormântul preaiubitului lor profesoriu Arune Pumnul*. Broșura apare din inițiativa și sub supravegherea lui I. G. Sbiera. **E.**, care semnează „M. Eminoviciu (privatist)”, scrie versuri solemne și întristate ca acestea: „Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovină, / Cu cipru verde-ncinge antică fruntea ta; / C-acuma din pleiada-ți auroasă și senină / Se stinse un luceafăr, se stinse-o dalbă stea”. „Dalbă stea” este o formulă care circula în versurile lui V. Alecsandri și D. Bolintineanu. În același an (25 februarie/9 martie), „Familia”, revista lui Iosif Vulcan, tipărită la Pesta, publică poezia *De-aș avea...*, însoțită de următoarea notă: „Cu bucurie deschidem coloanele foaiei noastre acestui june numai de 16 ani, care cu primele sale încercări poetice trâmise nouă ne-a surprins plăcut”. Poezia este semnată M. Eminescu. Iosif Vulcan va lămuri mai târziu că el a românizat numele poetului. Modificarea norocoasă, botez providențial. Tot aici îi vor apărea în cursul anului 1866 *O călărire în zori*, *Din străinătate*, *La Bucovina*, *Speranța*, *Misterele nopții*, iar în foaia „Umoristul”, scoasă tot de Iosif Vulcan, *Asta vreau, dragul meu*. În „Familia” apare

„novelele svedică” *Lanțul de aur* de Onkel Adam, tradusă din germană. Tot în 1866 face prima călătorie în Transilvania (mai octombrie). În ianuarie-mai 1867 este la Cernăuți și se ocupă de biblioteca elevilor români adăpostită în casa lui Aron Pumnul; publică, în acest răstimp, poemul *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* în „Familia”, iar în iunie trimite poemul *La Heliade*. În același an se află în trupa lui Iorgu Caragiali, iar peste puțină vreme (martie-aprilie 1868) trece în trupa lui Mihail Pascaly, ca „sufleur II și copist”; în mai-septembrie însoțește trupa Pascaly în turneul din Transilvania și Banat (Brașov, Sibiu, Lugoj, Arad și Oravița). Publică în „Familia” *La o artistă* și *Amorul unei marmure* și traduce, la îndemnul lui Mihail Pascaly, tratatul *Die Kunst der dramatischen Darstellung* de Heinrich Theodor Röttscher, rămas în manuscris. Pascaly, care îl ajută să intre ca sufleur la Teatrul Național din București, îl prezintă pe **E.** ca „un tânăr român din Moldova [...] foarte cult, foarte studios, cu cunoștințe minunate de literatură germană și română [...] sărac și pe drumuri”. Din 1868 datează și romanul, rămas în manuscris ca multe alte scrieri, *Geniu pustiu*. **E.** are optsprezece ani și ambiția de a face un studiu social și istoric asupra societății timpului său. Studiul intră în schema unui roman care, inițial, trebuia să se numească *Naturi catilinare*. Titlul amintește de acela al unei scrieri a lui Friedrich Spielhagen, *Problematische Naturen* (1860). **E.** mărturisește într-o scrisoare trimisă din Viena în februarie 1871 lui Iacob Negruzzi că n-a cunoscut acest roman: „Am scris multe coale dintr-un studiu de cultură, în care cerc a veni cu mine însumi în clar asupra fenomenelor epoce-

lor de tranzițiune în genere și asupra mi-
zeriilor generațiunii prezente în parte.
Scrierea e completă ca roman, ce s-atinge
de scenele de sentiment, de descrierile
locurilor etc., necompletă ca studiu, astfel
încât cartea mea de notițe e plină de cuge-
tările cu care cerc a mă clarifica pe mine
însumi și cărora le-am destinat de pe-acu-
ma locul în scheletul romanului. E intitu-
lat *Naturi catilinare*. Astfel, deși el poartă
signatura timpului, totuși am cercat a
pune în el și un simbur, care să fie mai
consistent decât părțile ce se așază împre-
jurul lui”. Cam tot în această perioadă
(toamna 1868 – toamna 1869) se consumă
și iubirea poetului pentru Eufrosina Po-
pescu, o actriță de mâna a doua, frumoa-
să – se spune – și cu ochi alunecoși. S-a
creat o veritabilă legendă și în jurul acestei
pasiunii, și unii istorici literari (între ei
chiar și G. Călinescu) identifică pe zbur-
dalnica Eufrosina cu personajul Poesis din
Geniu pustiu. Mai mult, unele urme din
această istorie s-ar regăsi în poezia *Venere
și Madonă*. Supoziții. Poezia are, în mod
sigur, alte cauzalități. Peregrinările teatrale
ale tânărului nu sunt, evident, pe placul lui
Gheorghe Eminovici. Când trupa Pascaly
ajunge la Botoșani (1869), tatăl reușește
să-i dea de urmă sufleurului și-l aduce la
Ipotești, unde, spun istoriografii, fu ținut
dezbrăcat până ce trupa părăsi ținutul.
Toți comentatorii sunt de acord că aceste
peregrinări l-au ajutat pe **E.** să cunoască
regiunile locuite de români (el însuși re-
cunoaște acest fapt) și totodată să-i dea
gustul de a scrie teatru. Colaborarea cu
„Familia” continuă în 1869, când îi apar
Junii corupți și *Amicului F. I.* La 1 aprilie
1869, alături de un grup de tineri avân-
du-l în frunte pe Gr. H. Grandea, devine

membru al Societății literare „Orientul”,
care avea menirea să strângă folclor și do-
cumente de istorie. El este repartizat pen-
tru asemenea acțiuni în Moldova. Con-
temporanii îi fixează chipul de „artist”:
„Eminescu la 1868/1869 era un tânăr de
19 ani. Statură mijlocie, bine legat. Frunte
înaltă, trăsături frumoase și regulate, păr
bogat și negru dat înapoi pe umere, cum
poartă artiștii. C-un cuvânt, un tip roșco-
van foarte frumos” (Ștefan Cacoveanu).
Turneele cu trupa lui Pascaly (Iași, Cernă-
uți) sunt întrerupte de tatăl său, care insis-
tă ca fiul să urmeze cursurile universitare
la Viena, unde se aflau majoritatea colegi-
lor săi cernăuțeni, promițându-i o bursă
regulată. În semestrul de iarnă 1869-1870,
este student „auditor extraordinar” la
Universitatea din Viena; îi citește pe Con-
fucius, Spinoza, Hegel, Zoroastru, Buddha,
Schiller, Büchner, Cantemir, Ricardo, ve-
chile scrieri indiene *Vede*, *Sakuntala* (no-
tele de lectură și reflecțiile proprii sunt
adunate într-un *Fragmentarium*); în oc-
tombrie 1869 se înscrie în Societatea lite-
rar-științifică a românilor din Viena și în
Societatea literar-socială „România”, iar
în 1871 în Societatea academică social-li-
terară „România jună”, unde ia parte la
pregătirea sărbătoririi a patru sute de ani
de la sfințirea mănăstirii Putna, ctitoria lui
Ștefan cel Mare. În gazeta „Federațiunea”
din Pesta, editată de Al. Roman, **E.** publică
în 1870 articolul *Să facem un congres*, sus-
ținând solidaritatea românilor cu popoa-
rele oprimate, urmat de articolele *În unire
e tăria*, semnat Varro, în care atacă funda-
mentele constituționale ale dualismului
austro-maghiar (îl numește „o ficțiune di-
plomatică”), și *Echilibrul*. Publică, la 15
aprilie 1870, în revista „Convorbiri litera-

re”, poemul *Venere și Madonă*, urmat în numărul din august de *Epigonii*. Se poate spune că acum **E.** își găsește stilul propriu și că poezia lui devine eminesciană. Într-o scrisoare adresată lui Iacob Negruzzi în iunie 1870, **E.** aduce lămuriri asupra temei poemului *Epigonii*, vorbind de *Weltschmerz* (sentimentul dominant ce bântuie tânăra generație de poeți) și de forța morală, tăria de cuget a generației anterioare: „Dacă în *Epigonii* veți vedea laude pentru poeți ca Bolliac, Mureșan și Eliade, acelea nu sunt pentru meritul intern a lucrărilor lor, ci numai pentru că într-adevăr te mișcă acea naivitate sinceră, neconștientă cu care lucrau ei. Noi, cești mai noi, cunoaștem starea noastră, suntem trezi de suflarea secolului – și de aceea aveam atâta cauză de-a ne descuraja. Nimic – decât culmile strălucite, nimic – decât conștiința sigură că nu le vom ajunge niciodată. Și să nu fim sceptici? Atâta lucru, cele mai multe puteri sfărâmându-se în van, în lupte sterile, cele puține descurajate, ameteite de strigătul gunoiului ce înoată asupra apei”. „Idea fundamentală – explică mai departe poetul – e comparațiunea dintre lucrarea încrezută și naivă a predecesorilor noștri și lucrarea noastră trezită, dar rece. Prin operele liricilor români tineri se manifestă acel aer bolnav, deși dulce, pe care germanii îl numesc *Weltschmerz*. Așa Nicolaeu, așa Schelitti, așa Matilda Cugler – e oarecum conștiința adevărului trist și sceptic, învins de cătră colorile și formele frumoase – e ruptura între lumea bulgăru-lui și lumea ideii. Predecesorii noștri credeau în ceea ce scriau, cum Shakespeare credea în fantezmele sale; îndată însă ce conștiința vine [și arată] că imaginile nu sunt decât un joc – atuncea, după părerea

mea, se naște neîncrederea sceptică în propriile sale creațiuni. Comparațiunea din poezia mea cade în defavorul generațiunei noi, și – cred – cu drept”. Publică tot în revista junimistă basmul *Făt-Frumos din lacrimă* (noiembrie 1870), urmat în 1871 de *Mortua est!*, *Înger de pază* și *Noaptea*, iar în 1872 de *Egipetul* (octombrie) și de nuvela fantastică *Sărmanul Dionis* (decembrie 1872-ianuarie 1873). Nuvela, redactată la Viena, cum reiese dintr-o scrisoare a lui Slavici către Iacob Negruzzi, a fost citită de **E.** în ședința de la 1 septembrie 1872 a „Junimii”. Lectura a produs o impresie de extravagantă în rândurile „caracudei”. George Panu, memorialistul societății ieșene, spune că efectul acestei „elucbrațiuni filosofice” a fost catastrofal: „Și dacă n-ar fi fost limba – acea limbă frumoasă a lui Eminescu –, însă limba cu pretenție și emfatică în *Sărmanul Dionis* –, nuvela ar fi fost considerată o extravagantă a unui ascet torturat de foame, de sete și de abstenență și slăbit de flagelațiuni zilnice”. Maiorescu o acceptă și o recomandă pentru publicare.

În august 1871 are loc serbarea de la Putna (Slavici este președintele Societății „România jună”, iar poetul e secretar), urmată de congresul studențesc care lansează ideea unității culturale și politice a românilor. **E.** se înscrie la Facultatea de Drept a Universității din Viena, audiind cursurile din semestrul de iarnă 1871-1872 și în semestrul de vară 1872. Este interesat de istoria filosofiei (Robert Zimmermann), dreptul roman (Robert Ihering), pedagogie și logică (Theodor Vogt), istoria dreptului (Heinrich Siegel), fiziologia și anatomia microscopică, anatomia descriptivă și topografică. La Viena o întâlnește, în 1872,

Acolo decid ei moartea Romei și o scriu în rune” (*Odin și poetul*).

OKEANOS, în mitologia greacă, zeu al „Fluviului Okeanos”, care se credea că înconjoară ca un brâu pământul; născut de titanii Cronos și Geea (al Cerului și Pământului): „Okeanos se plânge pe canale” (*Veneția*).

ORESTE, cf. lui Homer, figură mitică ciudată, fiu al lui Agamemnon și al Klytaimnestrei, care răzbună moartea tatălui său, ucigându-i pe Aegistus și pe mama sa, după care fapt are muștrări de conștiință și este purificat de Apollo. Aduce împreună cu Pylades statuia lui Artemis. Eminescu elogiază fidelitatea în întovărașirea celor doi: „În viața-ne fost-am Pilad și Oreste...” (*Povestea magului călător în stele*).

ORFEU, poet mitic prehomeric, fiu al lui Apollo și al muzei Caliope, care, după ce moare Euridice, soția lui mușcată de un șarpe, o caută în palatul subpământean al lui Hades. Încălcând porunca acestuia de a nu privi înapoi spre ea, o pierde. Orfismul este o doctrină teologică construită pe credința în metempsihoză, unitatea lumii, în suflet ca principiu al binelui și în trup ca închisoare a acestuia, ascetism și în forța oraculară a cântecului. Invidios pe cântecul său, tatăl Apollo îi aruncă lira de argint în mare, fapt valorificat de imaginarul eminescian: „Iar pe piatra prăvălită, lângă marea-ntunecată / Stă Orfeu cotul în razim pe-a lui arfă sfărâmată...” (*Memento mori*).